

SFÂNTUL ANDREI CRETANUL, IERUSALIMITEANUL (660-740). DESPRE VIAȚA ȘI OPERA SA*

Pr. Teodor ZISIS

Mare personalitate ecleziastică a secolelor VII-VIII. Arhiepiscop și Sfânt (4 iulie), omilet și poet. Este cunoscut mai cu seamă ca poet, căci multe sale poeme, între care și vestitul *Canon*, sunt încă în folosire liturgică.

1. Viața

S-a născut în 660 la Damasc, care, în aproximativ aceeași perioadă, a dat Bisericii încă alți doi mari imnografi: pe Ioan Damaschinul și pe fratele său adoptiv, Cosma Melodul, episcopul de Maiuma. Părinții săi evlavioși, Gheorghe și Grigoria, l-au oferit foarte de timpuriu pe Andrei în slujba Bisericii. A fost, poate, o faptă de închinare și de mulțumire față de Dumnezeu, căci până la vârsta de opt ani, după biografia săi, a fost mut, iar tăcerea sa a fost dezlegată în mod miraculos. După dezlegarea muțeniei se dedică urmării intensive a cursurilor gimnaziale în Damasc, iar la vârsta de 15 ani (675) vine împreună cu părinții săi în Ierusalim. Teodor, patriarhul de atunci al Ierusalimului, care l-a luat sub protecția și sprijinul său, a observat în scurt timp virtuțile sale alese și, după un timp scurt de încercare, la vârsta de 18 ani (678), l-a tuns în monahism.

În informația sinaxarelor că „προεχειρίσθη κληρικός τῆς ἁγίας πόλεως ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου”¹ trebuie să vedem mai cu seamă tunderea sa în monahism, căci aceleași sinaxare spun în continuare că a fost hiertonit diacon al Marii

* Traducere efectuată după originalul: Θεοδώρου ΖΗΣΗ, „Ἀνδρέα Κρήτης, Ἱεροσολυμίτης (660-740). Περί τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του”, în: *Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Τμήμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, IV (1995), pp. 7-19.

¹ A fost făcut cleric al Sfintei Cetăți de către Teodor, preasfințitul patriarh.

Bisericii din Constantinopol. Va trebui în cazul de față să avem o hirotésie. Cel mai important biograf al său, Nichita, patricianul și chestorul, se pare că a avut grijă de dificultatea care se creează prin narațiunea sinaxarelor și spune în mod simplu despre tundere și de consfințirea sa în rândul clericilor, interpretând tunderea drept una monahală. Însă un alt biograf, ulterior lui Nichita, [și anume] aghioritul Macarie al Makrei (secolul al XV-lea), care s-a sprijinit pe sinaxare, spune în mod clar că patriarhul Ierusalimului „ἀποκείρει τε κατὰ μοναχούς καὶ τῷ πρώτῳ τῆς ἱερωσύνης ἐγκαταλέγει βαθμῶ”².

O rezolvare a acestei situații ar fi să acceptăm că, într-adevăr, în Ierusalim, Andrei a fost tuns în monahism și în același timp a fost hirotonit și diacon. În Constantinopol i-au dat oficiul diaconal al Marii Biserici, care s-a făcut printr-un ceremonial special și prin punerea mâinilor. Toți diaconii au prima treaptă a preoției, însă nu toți sunt diaconi ai Marii Biserici. De altfel, sinaxarele și biografiile lui, când se referă la diaconia din Constantinopol, nu spun că a devenit un simplu diacon, ci „diacon al Marii Biserici” („διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας”), „diacon al Marii Bisericii din Constantinopol” („διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως”). Informația dezvoltată a lui Nichita că „προχειρίζεται διάκονος ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, μέγਾਲως ἐν τῇ ἱερατικῇ τῶν διακόνων διαπρέπων τάξει”³ înseamnă că această promovare a lui s-a făcut în rândul diaconilor. Nu există astfel vreo contradicție între izvoarele care acceptă că a fost cleric în Ierusalim și, mai apoi în Constantinopol, diacon al Marii Biserici. Poate să fie acesta elementul principal de informație pentru formarea oficiilor celor trei trepte ale preoției și ale instituirii sale, dat fiind faptul că Andrei, ca diacon al Marii Bisericii, exercita datoriile de la orfelinat și de la căminul pentru nevoiași.

În Ierusalim, Andrei își desăvârșește studiile și în același timp se dedică ascezei severe. Îngăduitor și smerit față de toți, câștigă cinstea nepărtinitoare a patriarhului, care-l promovează ca demnitar la curtea patriarhală, oferindu-i poziția de notar. În același timp, lui Teodor, iconomul patriarhal, i se recomandă să-l consulte

² L-a și tuns în monahism și l-a și rânduit în prima treaptă a preoției.

³ A fost ales diacon în Marea și Soborniceasca Biserică a lui Dumnezeu, evdențându-se mult în ceata preoțească a diaconilor.

în administrație pe Andrei. Tânărul cleric se arată cu adevărat foarte folositor în lucrarea aceasta, mai cu seamă în organizarea filantropiei în orașul Ierusalim pentru alinarea orfanilor, a săracilor și a suferinzilor. Întrucât fusese tuns în monahism în Ierusalim, dar și pentru anii săi de viețuire acolo, i se oferă lui Andrei cognomenul de Ierusalimiteanul.

Numele său este legat de al VI-lea Sinod Ecumenic (680-681). După sinaxare, a fost trimis ca reprezentant al patriarhului de la Ierusalim în Constantinopol, și la sfârșitul misiunii sale, care a avut legătură cu al VI-lea Sinod Ecumenic, nu s-a întors în Ierusalim, ci a rămas în capitala [Imperiului bizantin]. Relația aceasta a trimiterii în Constantinopol și a șederii sale acolo facilitează soluționarea problemei referitoare la [întrebarea] dacă Andrei a participat la lucrările celui de al VI-lea Sinod Ecumenic. Din lucrările Sinodului se vede că reprezentanții patriarhului de Ierusalim au fost omonimul Teodor, iconomul, despre care am vorbit mai înainte, și presbiterul Gheorghe. Lui Andrei, mai cu seamă pentru că abia fusese tuns în monahism și că nu era încă matur, la vârsta de douăzeci de ani, lipsit fiind și de experiență în relațiile publice, nu i-a fost încredințată o asemenea misiune importantă. Poate că nu a fost promovat încă [la treapta de] notar al patriarhiei; îndemnul patriarhului către iconomul Teodor de a se sfătui cu Andrei poate să fi fost modul politicos de amestec a lui Andrei în administrație, pentru ca acesta să-și asume sarcinile lui Teodor în absența sa de la Sinod.

În tot cazul, cunoaștem sigur că Andrei s-a mutat în Constantinopol la câțiva ani după Sinod, în 685, așadar, în anul în care a murit Constantin al IV-lea Pogonatul, și l-a urmat [în tronul imperial] fiul său, Iustinian al II-lea. Această deplasare a sa are legătură cu al VI-lea Sinod Ecumenic. Hotărârile sinodului, după sfârșitul lucrărilor lui, au fost trimise în mod scris către [toate] Bisericile, astfel încât să nu existe vreo oarecare contestare despre acestea. În Ierusalim, într-o adunare specială „a bărbaților sfinți și de Dumnezeu iubitori” („ἱερέων τε καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν”) au fost citite [hotărârile]. După adunare, de vreme ce toți cu multă bucurie au acceptat hotărârile [Sinodului], l-au ales pe Andrei, în ciuda vârstei sale fragede, să înmâneze împăratului mărturisirea de credință scrisă cu privire la hotărârile Sinodului. În această misiune a sa, s-a hotărât să fie însoțit de doi clerici evlavioși. Delegația compusă din cei trei și-a îndeplinit

misiunea, însă, în timp ce cei doi clerici s-au întors la Ierusalim, Andrei a rămas în capitala [Imperiului].

În baza narațiunii acesteia de către Nichita se lămuresc toate cele prezentate în mod lapidar în sinaxare. Misiunea lui Andrei în Constantinopol are legătură cu al VI-lea Sinod Ecumenic, în cadrul acceptării deciziilor sale. Andrei nu a rămas pe durata lucrărilor Sinodului (680-681), de vreme ce atunci alți clerici l-au reprezentat pe patriarhul din Ierusalim, ci mai târziu, după încheierea lucrărilor lui (în 685). Sinaxarele informează despre o reprezentare a patriarhului din Ierusalim de către Andrei, în raport cu cel de-al VI-lea Sinod Ecumenic. Însă, fiindcă nu se stabilesc în mod exact anii plasării acestei [reprezentări], mulți cercetători au presupus că este vorba despre prezența lui Andrei la lucrările celui de-al VI-lea Sinod Ecumenic. În orice caz, pasajele respective ale sinaxarelor vorbesc despre Sinod ca unul constituit deja, iar un alt sinaxar spune desigur că Andrei a fost trimis de către patriarh „τοῖς προαχθεῖσι συνευδοκῆσαι”⁴, să exprime așadar simfonia patriarhului și al clerului din Ierusalim față de cele hotărâte deja de Sinod, precum narează și biograful Nichita. Nu există astfel vreo contradicție între sinaxare și biografii. De altfel, după cum am spus deja, și sinaxarele leagă misiunea de rămânere a sa în Constantinopol, care a început, precum cunoaștem în mod sigur, în anul 685.

Decizia lui Andrei de a rămâne în capitală se datorează, poate, așa cum acceptă și Nichita, faptului că Ierusalimul se găsea în mâinile arabilor, iar viitorul Bisericii de acolo se prezenta unul instabil și întunecat. Probabil în decizia aceasta a fost influențat și de către Gherman, viitorul patriarh al Constantinopolului, care a rămas o lungă perioadă de timp în Ierusalim și cu care avea o strânsă relație de prietenie. În Constantinopol, pentru „puțin” timp („ἐπί πλείστους” χρόνους) a trăit în anonim, închis în chilia sa monahală, în cercetare și în asceză. Virtutea sa însă a devenit cunoscută împăratului și „προχειρίζεται διάκονος, κατὰ βασιλικήν πρόσταξιν, ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ Καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, μεγάλως ἐν τῇ ἱερατικῇ τῶν διακόνων διαπρέπων τάξει”⁵. Ca diacon al Marii Biserici, a avut în grijă două așezăminte, al celor orfani și al

⁴ Să aprobe cele hotărâte.

⁵ A fost ales diacon, conform poruncii împăratești, în Marea și Soborniceasca Biserică a lui Dumnezeu evidențiindu-se mult în ceata preoțească a diaconilor.

celor săraci, remarcându-se și aici, ca și în Ierusalim, pentru administrarea virtuoaasă și pentru grija pastorală. Promovarea sa ca diacon al Marii Bisericii și luarea asupra sa a răspunderii celor două așezăminte trebuie să fi avut loc între 690 și 695, dacă avem în vedere că „pentru puțin timp” (ἐπί πλείστους χρόνους) a viețuit în anonimat. Ca urmare a acestui fapt, opinia că a fost hirotonit arhiepiscop al Cretei în 692 nu pare a fi una corectă. În lunga sa perioadă de ședere în Constantinopol, în mod sigur Andrei ar fi contribuit la introducerea și întărirea multor ceremoniale liturgice ale tipicului ierusalimitean; deja tipicul Sfântului Sava a fost introdus puțin mai devreme de către Sofronie al Ierusalimului, care, de asemenea, provenea din Damasc.

În [tronul] de arhiepiscop al Cretei, Andrei trebuie să fie plasat în 700-710. Nu există indicii pentru o stabilire cronologică exactă. A fost ales pentru Mitropolia de Gortina, în scaunul de arhiepiscop prezidând doisprezece ierarhi. În Creta, Andrei a desfășurat o activitate remarcabilă. În afara comunicării frecvente cu credincioșii prin intermediul predicii, se preocupa să construiască noi biserici, să reconstruiască și să le împodobească pe cele ruinate, să organizeze așezăminte pentru săraci și pentru străini, pe care el însuși le-a finanțat. A fost alături de turma sa în situațiile excepționale de urgență și dezastru, precum secetele și bolile epidemice, și în ofensivele saracinilor, ale „ticăloșilor agarineni” (τῶν ἀλιτηρίων Ἀγαρητῶν), precum îi numește. De aceea, s-a închis împreună cu poporul în cetatea Drimeos (Δριμέως) și de acolo a dirijat apărarea cretanilor, întărindu-i în același timp prin rugăciuni și prin slujbe.

O interpunere dureroasă în viața Sfântului Andrei Cretanul o constituie constrângerea sa de către împăratul monotelist Filipikos Bardanes de a colabora la Sinodul din 712, care a condamnat al VI-lea Sinod Ecumenic și a ars actele sale. Despre colaborarea sa la acest Sinod, sinaxarele și biografiile sale nu vorbesc, singura informație provenind de la Teofan Mărturisitorul. Împreună cu Andrei a semnat deciziile acestui fals sinod eretic și prietenul său, Sfântul Gherman, mitropolitul de atunci al Cizicului, iar mai apoi patriarh Ecumenic, adversar dur al iconomahilor. În orice caz, realitatea că cei doi au renegat falsul sinod și semnăturile lor după căderea lui Filipikos arată că poziția lor nu emana dintr-un consimțământ lăuntric. Nicăieri în lucrările Sfântului Andrei nu se găsește vreo urmă de abatere eretică, iar în poemul său iambic, pe care-l

trimite lui Agathon, arhidiaconul și hartofilaxul patriarhului, mărturisește neezitant credința sa privind dogma de la al VI-lea Sinod Ecumenic, [și anume] despre cele două voințe și două lucrări ale lui Hristos. Poezia sa timpurie mărturisește că în conștiința Bisericii nu au rămas urme de suspiciune privind [gândirea] ortodoxă și sfințenia arhiepiscopului din Creta.

În deplasarea ulterioară la Constantinopol, în timp ce se pregătea să se întoarcă în Creta, și-a prevăzut moartea. A spus prietenilor lui care l-au însoțit să-l salute, deoarece „ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ, ἔτι ζῶν οὐ μὴ παραγίνεται”⁶. Într-adevăr, după acostarea navei în Mitilene, în portul din Eressos, Andrei moare acolo, iar moaștele sale au fost depuse în Biserica „Sfânta Anastasia”. Moartea sa a avut loc în 740, și nu în 720, precum se credea în vechime. Faptul că în Mitilene, [locul] unde a murit, Andrei a fost trimis ca exilat de către împăratul iconomah Leon al III-lea Isaurul – precum susțin unii cercetători – nu se deduce din izvoare. Din narațiunea lui Nichita se observă că era în trecere pe acolo în drumul său de întoarcere spre Creta. În plus, o asemenea suferință a sa din partea iconomahilor nu ar fi putut să nu fie amintită de către sinaxare. Ar fi existat referințe în innografia dedicată lui Andrei, care a fost redactată, desigur, în cea mai mare parte de către monahii studiiți Teodor și Iosif, opozanți vehemenți ai iconomahilor. În orice caz, opoziția sa față de iconomahi reiese în mod clar din mărturiile scrierilor sale speciale și din innografie. Este pomenit în data de 4 iulie, însă există și o tradiție de celebrare pentru 4 mai și 4 iunie.

2. Opera sa scrisă

Opera scrisă a lui Andrei Cretanul, cu toate că se limitează la omilii și la imne ecleziastice, este extinsă și importantă. În baza acesteia, [Andrei] a fost clasificat în rândul celor mai importanți omileți și innografi ai Bisericii.

A redactat un număr de aproximativ 50 de cuvântări la sărbători și cuvinte encomiastice, care se disting prin eleganța exprimării, prin ritmicitate și dinamism. Este atât de viu ritmul lor, încât, [atunci] când le citește cineva – mai cu seamă unele fragmente din

⁶ În mitropolia lui, nu va mai ajunge, cât timp va mai trăi.

ele – are impresia că nu este vorba despre proză, ci despre credință. Se referă la sărbătorile împărătești, la cele închinare Maicii Domnului, sfinților, și câteva la sărbătorile din ciclul Triodului și al Pentecostarului. În mod particular a lăudat-o pe Născătoarea de Dumnezeu într-o serie de omilii cu rol catehetic. Dintre aceste 50 de omilii, în ediția lui Migne sunt cuprinse 21. De atunci însă au fost publicate [edițiile critice] ale omiliilor lui, de cercetători greci și străini, astfel încât numărul total al omiliilor publicate a ajuns la 30.

Însemnată și bogată este lucrarea imnografică a lui Andrei. Încă și astăzi se găsesc în folosirea liturgică numeroase imne de-ale sale, cărora nu le-a scris doar textul, ci și muzica; este, așadar, în același timp imnograf și melod. Imnele sale, care acoperă o mare parte a sărbătorilor anului, sunt împărțite mai cu seamă în două categorii: idiomele și canoane. De asemenea, se păstrează și un număr mic de stihiri. Ca imnograf, Andrei a avut șansa să fie pus în legătură cu modelul poetic al canoanelor, care, după ce a îndeplinit condaucul din poziția sa suverană, continuă să domine până astăzi. Este considerat primul utilizator al acestui model imnografic. Să ne întoarcem acum puțin înapoi, către apariția canonului. În orice caz în formarea definitivă și în supremația canonului a contribuit în mod decisiv monahul ierusalimitean și arhiepiscop al Cretei. Se păstrează multe canoane de-ale sale la diferite sărbători; cel mai cunoscut însă, care transferă și păstrează amintirea vie a numelui său între generațiile creștinilor ortodocși, este celebrul *Canon cel Mare*.

Este constituit din 250 de tropare; dacă la acestea introducem și irmoasele, care la unele cântări sunt duble, avem numărul de 261 de tropare. Se cântă de două ori în perioada Postului Mare; divizat în patru părți în primele patru zile ale primei săptămâni din Postul cel Mare, iar întreg se cântă miercuri seara, la Utrenia din joia săptămânii a cincea a Postului. Cuprinsul său se adaptează în mod perfect atmosferei duhovnicești a Marelui Post și poate că a fost scris de Andrei tocmai pentru această perioadă. El relatează drama, extrem de elocventă, poziției păcătoase a omenirii din vremea protopărinților, dar și a sufletului poetului, care vorbește din partea fiecărui credincios. Prin modelele abundente din Sfânta Scriptură, mai cu seamă din Vechiul Testament, incită conștiința celui păcătos și devine cerere de pocăință, fiindcă sfârșitul și Judecata sunt apropiate. Cuprinsul *Canonului* nu este ecoul parcursului

personal duhovnicesc al autorului, precum au dorit să prezinte unii cercetători, fiind pus în legătură, mai cu seamă, cu pocăința sa pentru semnarea deciziilor Sinodului monotelist. Este creația artistică a poetului care dorește să specifice parcursul duhovnicesc al umanității și al fiecărui suflet în parte, pe care să-l conducă de la păcat la pocăință.

3. **Învățătura [sa teologică]**

Andrei nu a fost preocupat să expună în mod sistematic ideile sale teologice: nici în mod concret în lucrările sale speciale, nici în lucrările antieretice și polemice. Fundamentul său teologic este însă foarte însemnat, după cum se vede în cuvântările festive și în poemele sale.

Cu o exprimare dogmatică precisă se referă, oricând o folosește, la problema triadologică și hristologică. Asupra ultimei, așa cum deja am arătat, își clarifică poziția în poemul iambic pe care l-a trimis arhidiaconului Agathon, unde subliniază cele două voințe și cele două lucrări în Hristos, care au unit într-un ipostas firea dumnezeiască și cea umană. Mai cu seamă se ocupă cu soteriologia, în special înăuntrul cadrelor tradiției mistico-ascetice, care evidențiază și accentuează îndumnezeirea omului, prin intermediul faptelor și prin contemplație, ca una ce se aseamănă îndumnezeirii firii umane a lui Hristos. Sfântul Andrei este influențat de către Teologii Capadocieni, mai mult însă de lucrările lui Dionisie Areopagitul; dependența sa de lucrările acestuia se găsește de multe ori chiar și la nivel textual.

În omiliile și imnele sale a fost preocupat îndeosebi de persoana Preasfintei Născătoare de Dumnezeu. Din acest motiv, desigur, teologii romano-catolici au fost interesați să descopere în opiniile sale puncte de sprijin pentru noile dogme ale Catolicismului: imaculata concepție a Născătoarei de Dumnezeu și ridicarea cu trupul la ceruri. Au evidențiat în enciclopediile și în studiile lor speciale contribuția lui Andrei la ceea ce ei au numit „Mariologie”.

Însă invocarea lui ca mărturisitor al acestor învățături nu este justificată de texte. Ceea ce accentuează în legătură cu nașterea Născătoarei de Dumnezeu nu este curățirea ei de păcatul strămoșesc, despre care nu există nici o urmă de mărturie concretă [în operele imnografului], ci că, prin mijlocire dumnezeiască, Ioachim, bătrânul ei părinte, și Ana, mama ei cea stearpă, au devenit capabili să dea naștere de prunci. Din perspectiva aceasta, nașterea ei se plasează la același nivel cu alte nașteri asemănătoare dintr-o pereche de părinți bătrâni și lipsiți de capacitatea fiziologică de a naște prunci;

singura deosebire între acestea și nașterea Născătoarei de Dumnezeu este că aceasta, în mod cronologic, este aproape de taina Întrupării, iar Maria, rodul ei, a fost chemată să fie Maica lui Dumnezeu. Singura naștere care se deosebește de celelalte este nașterea lui Hristos, care s-a săvârșit prin trupul Mariei, deoarece în ea „ὄνκ ἐμεισίτευσε σαρκός ἡδονή”⁷.

Cât privește ridicarea cu trupul Născătoarei de Dumnezeu la cer, Andrei acceptă că Născătoarea nu a scăpat de moștenirea comună a oamenilor, de moarte [așadar], ca despărțire a sufletului de trup. Având fundament [scrierile lui] Dionisie Areopagitul, el prezintă întregirea Apostolilor, a celor doisprezece și a celor 70, pentru a conduce pe ultimul drum și a îngropa sfântul trup al Preasfintei. Acceptă numai că trupul Născătoarei de Dumnezeu, care a devenit tron al dumnezeirii – prin aceasta deosebindu-se de toate trupurile umane –, a evidențiat înfrângerea morții și că în mod necunoscut, în orice caz, după adormire, la vreme necunoscută, a fost mutat și acesta în ceruri. Consideră drept îndrăzneală preocuparea cu tema aceasta și cere mila Născătoarei de Dumnezeu. Singura dovadă, pe care o prezintă în acest scop, este după tradiție mormântul gol al Preasfintei în Ghetsimani.

Izvoare-bibliografie

Despre viața Sfântului Andrei, în afară de sinaxare, ne informează și *Viețile* („Βίοι”) sale cunoscute. Despre acestea, vezi în general: Fr. HALKIN, *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Bruxelles, 1957, p. 34 sq. *Viața* lui Nichita a publicat-o Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, [în]: *Ανάλεκτα Τεροσολυμιτικής Σταχυολογίας*, V, pp. 169-179, și 422-424, în timp ce *Viața* lui Macarie al Makrei [a publicat-o] Β. ΛΑΟΥΡΔΑΣ, în: *Κρητικά Χρονικά*, 7 (1953), pp. 66-74. Ediția *Vieții* lui Iosif Kalothetel a fost publicată în Tesalonic de către Δ. ΤΣΑΜΗΣ (ed.), „Τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς Ἰωσήφ τοῦ Καλοθέτου, Λόγος εἰς τόν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ανδρέαν τόν Τεροσολυμίτην”, în: *Ἰωσήφ Καλοθέτου Συγγράμματα*, Θεσσαλονίκη, 1980, pp. 436-451. Operele sale sunt în cea mai mare parte publicate în PG a lui MIGNE, 97:805 și următoarele [coloane]. Informații despre lucrările sale cunoscute și inedite, precum și despre *initia* acestora le poate găsi oricine în articolul foarte amănunțit despre Andrei al lui N. ΤΩΜΑΛΑΚΗ, [publicat] în:

⁷ Nu a mijlocit plăcerea cărnii [a trupului].

Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία, vol. 2, coll. 674-693, precum și: *Clavis Patrum Graecorum*, III, p. 541 sq. De asemenea, [vezi date] în lucrările lui: H.G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, pp. 500-502; O. BARDENHEWER, *Geschichte der Altkirchlichen Literatur*, vol. 5, Freiburg, 1932, pp. 152-157, și Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τόμ. 5, p. 486 sq. Despre opera imnografică a lui Andrei, vezi în mod special: L. PETIT, [„André de Crète”], în: „Dictionnaire d’Archeologie Chrétienne et de Liturgique”, vol. 1, coll. 2034-2041; Josef SZÖVÉRFY, *A Guide to Byzantine Hymnography*, Brookline, Mass. and Leyden, 1979, p. 7 sq.; A. MALTZEV, *Der grosse Buss-Kanon des hl. Andreas, deutsch und slawisch, unter Berücksichtigung des griechischen Textes*, Berlin, 1894; Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, „Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου Κρήτης”, [în:] *Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 1910, pp. 501-513 și 1911, p. 160]; Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης*, Θεσσαλονίκη, 1952; G. SCHIRÒ, „Caratteristiche sui canoni di Andrea Cretese”, [în:] *Κρητικά Χρονικά*, 16 (1961), pp. 113-139; Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ, „Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης”, [în:] *Νέα Σιών*, 29 (1934), pp. 673-688 și 30 (1935), pp. 3-10, 147-153, 209-217, 269-283, 321-342 și 462; Θ. ΖΥΔΗ, „Ἀνδρέας Κρήτης, ὁ πρῶτος κανονογράφος”, [în:] *Νέα Ἐστία*, 1949, p. 13 sq. Din alte studii [dedicate lui Andrei] însemnăm următoarele: A. HEISENBERG, „Ein jambisches Gedicht des Andreas von Kreta”, [în:] *Byzantinische Zeitschrift*, 10 (1901), pp. 505-514; Th. NISSEN, „Diatriben und Consolatio in einer christlichen Predigt des achten Jahrhunderts”, [în:] *Philologus*, 92 (1937), pp. 177-198; IDEM, „Zum Text der Rede des Andreas von Kreta über die Vergänglichkeit”, [în:] *Philologus*, 92 (1937), pp. 382-385; V. ILJINE, „Le mystère de la Pénitence et le Grand Canon de Saint André de Crète”, [în:] *Messenger de l’Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale*, 6 (1955), pp. 8-16; S. VAILHÉ, „Saint André de Crète”, [în:] *Échos d’Orient*, 5 (1901-1902), pp. 378-387; M. JUGIE, „Saint André de Crète et l’immaculée conception”, [în:] *Échos d’Orient*, 13 (1910), pp. 129-133; E. MARIN, [„André de Crète (Saint)”], în: *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. 1, coll. 1182-1184; S. SALAVILLE, [„Andreas v. Kreta”], în: *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 1, col. 415; F. CARAFFA, [„Andrea, vescovo di Gortina, santo”], în: *Bibliotheca Sanctorum*, vol. 1, [col.] 1142.

Traducere din limba neogreacă de
Alexandru PRELIPCEAN